

індивідуально-авторських новообразований, а також особливості їх використання в цілях стилізації розмовності, оновлення і обогачення образних ресурсів художественних призведень писателя.

Ключевые слова: окказионалізм, потенціальне слово, новообразование, індивідуальне словообразование, розмовність.

Tkachenko Tatiana. Occasional lexical neologisms in the language of prose Michael Stelmaha. In the article the linguo-stylistic analysis, clucked in the fiction prose texts of Mykhailo Stel'makh is implemented. Here one can see the defined structure, semantics, the fixed reference of the language definition formation of the occasional type, the classified most productive ways of the word-building of the occasional type in the author's prose language. This article also contains the out view of the stylistic potential of the individual and author's neologisms and the peculiarities of their use when styling the colloquial style speech and refreshing and enriching the image resources of the author's works.

Key words: occasionalism, potential word, neologism, individual word-formation, colloquial style speech.

УДК 811.161.2'282.2'34:821.162.1–1.09

Андрій Яворський

УКРАЇНСЬКА ПІДЛЯСЬКА ГОВІРКА В ПОЕЗІЇ ЮСТИНИ КОРОЛЬКО: ФОНЕТИЧНИЙ РІВЕНЬ

У творах поетеси з Північного Підляшшя (Польща) Юстини Королько проаналізовано фонетичні особливості місцевої української говірки, зокрема прокоментовано специфіку рефлексії давніх голосних, відмінності у вживанні приголосних, комбінаторні звукові зміни. З'ясовано специфіку використання авторкою діалектних елементів.

Ключові слова: підляські говірки, голосні фонемі, рефлексії давніх голосних, дифтонги, монофтонги, приголосні фонемі.

Постановка наукової проблеми та її значення. Юстина Королько – молода поетеса з Північного Підляшшя, яка пише місцевою українською говіркою, як і її мама Софія Сачко. Вірші були друковані в часописі Союзу українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою» 1997 р. [12], у двох числах щорічника «Український літературний провулок» – за 2006 р. [11] та 2007 р. [10]. У 2005 р. редакція журналу «Над Бугом і Нарвою» видала збірку її поезій «Між золотом і смертю» [9].

Із літературознавчого погляду творчість Юстини Королько позитивно оцінили Іван Ігнатюк – поет, краєзнавець, діяч Українського суспільно-культурного товариства в Любліні [10, с. 180] та Богдан Столярчук – поет, мистецтвознавець, краєзнавець із Рівного [14]. Якщо перший критик вдався лише до стриманого означення «дуже гарна поезія» [10, с. 180], то Б. Столярчук за матеріалами збірки «Між золотом і смертю» зробив спробу літературного портрета авторки, відзначивши при цьому й колорит її поетичного мовлення: «Насолоджуюся цілющою мелодією цієї мови, яка так щиро ллється з відкритої, молоді душі цієї талановитої поетки... Її вірші окутані теплою і ніжною говіркою, напрочуд лагідні і зрозумілі» [14, с. 33]. З огляду на таку оцінку творчих напрацювань Юстини Королько варто проаналізувати художнє мовлення поетеси, зокрема риси українських говірок Північного Підляшся в її віршах.

Мета дослідження – простежити в поезії Юстини Королько фонетичні особливості української підляської говірки. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: а) визначити корпус використаних авторкою діалектних явищ фонетичного рівня; б) систематизувати засвідчені в текстах фонетичні діалектизми і прокоментувати їх із погляду походження; в) простежити місце й функції говіркових елементів у художньому мовленні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Навіть першого поверхового знайомства з віршами Юстини Королько достатньо для припущення, що авторка використовує підляську говірку в ролі літературної мови:

*як туолько розвіднює
виходжу на порог
коб прислухатись
шорохові твоїх крокув
такіх ще далекіх
вростаю в сьвітло і горизонт
кажут мніє
щасьце
і твар ще раз
отпадає мніє за сльозою
в долоні [10, с. 43–44].*

З'ясувати достовірність цієї гіпотези можна шляхом аналізу засвідчених у поетичних текстах говіркових елементів фонетичного рівня. Відомо, що підляські говірки, як і інші говори поліського наріччя, від решти українських діалектів відрізняються найперше специфікою рефлексії етимологічних голосних *o, *e, *ě, *ę, *i, *y. Поезія Юстини Королько виразно відбиває цю специфіку.

В аналізованих текстах спостережено заміну давнього *o в закритих складах новими звуками, якість яких залежить від наголосу. У наголошеній позиції виступає дифтонг [R], який поетеса графічно передає через сполучення літер уо: *туолько* [10, с. 37; 11, с. 117; 12, с. 11], *муой* [10, с. 24; 11, с. 118], *дуом* [10, с. 45; 11, с. 120; 12, с. 11], *буоль* [10, с. 22; 11, с. 121], *куот* [11, с. 120], *куосьць, доруог* [11, с. 117], *в вуодці, слідуов* [11, с. 119], *слуов* [11, с. 118], *спокуойно* [10, с. 38], *буольш* [10, с. 19], *Буог* [10, с. 25], *нуоч* [10, с. 19; 12, с. 11], *луожко, буок* [10, с. 37], *твуой* [10, с. 41], *злуосьць, пуозно* [10, с. 26], *зо снуов, без снуов* [10, с. 36], *з рукавуов* [10, с. 43], *з зуор* [10, с. 44], *богуов* [10, с. 27], *муоцнуй, нуог, скуончимо* [10, с. 21], *доруог, свуой* [10, с. 28], *гуоркі* [10, с. 40], *гуорша, в такуом* [10, с. 32], *крижуов* [10, с. 33], *гуосць, на луожкові* [12, с. 11] тощо. У кількох випадках за аналогією дифтонг з'явився у відкритому складі: *мнуого* «багато» [10, с. 32] < *тьного [3, с. 490], *скуора* «шкіра» [10, с. 31] < *skora [5, с. 280]. Одиничними прикладами представлено інші рефлексії наголошеного *o, зокрема монофтонги [o]: *порог* [10, с. 43], *окна* [10, с. 22, 44], *в голубой* [11, с. 117], [y]: *самобуйствах* [10, с. 37].

Дифтонг [R], зумовлений, мабуть, аналогією до наголошеної позиції, зрідка засвідчено в закритих ненаголошених складах: *в куонціе* [10, с. 26], *муоцніей, гриешникуов* [10, с. 32], *по сонечнуой* [11, с. 118]. Значно частіше на місці давнього *o в ненаголошеному новозакртому складі можна помітити монофтонг [o]: *окно* [11, с. 118], *скритосьць* [10, с. 21], *радосьцьою, добраноч* [11, с. 119], *конця* [10, с. 27], *вошла* [12, с. 11], *не познаю* [10, с. 29], зокрема послідовно у префіксі та прийменнику *од (от)*: *одкопаних* [10, с. 19], *одміериті* [10, с. 37], *одорве* [10, с. 39], *од середіни* [10, с. 40], *од лганя* [10, с. 42], *од вітру, откриваю* [10, с. 43], *одскочу, одкриємо* [10, с. 29], *оддиху* [10, с. 34], *одказаті* [10, с. 35], *одкрию* [11, с. 119], *од початку* [11, с. 120], *отказ, од ключа* [11, с. 121], *одворочую* [11, с. 122], *одбудовалісь* [12, с. 11] тощо. У цій же позиції часто фіксовано

монофтонг [у]: *на кунціє* [10, с. 24], *захуд* [10, с. 39], *спокуй* [10, с. 40], *крокув* [10, с. 40, 43], *макув* [10, с. 19], *з тварув* [10, с. 28], *волосув* [10, с. 45], *алфавітув* [10, с. 20], *черевікув* [10, с. 24], *в чирвонум* [10, с. 27], *по каждум* [11, с. 117], *в воздушнум* [11, с. 120], *манкетув* [11, с. 121], зокрема послідовно у префіксі та прийменнику *пуд*: *пуд місяцьом* [10, с. 19], *пуд подушкі*, *пуд столом*, *по пудлозі* [10, с. 36], *пуд кроками*, *пудносіт*, *пуд повіскою*, *пудсуну* [10, с. 41], *пуд луожком* [10, с. 21], *пуд рами* [10, с. 27], *пудшіте*, *пудвесті* [10, с. 30], *пудбітим*, *пуд серце* [11, с. 118], *спуд ковдри* [11, с. 119] тощо. У прислівникові *потим* [10, с. 28; 11, с. 118] відповідно до ненаголошеного *о простежено монофтонгічний рефлекс [и].

Позиційних варіантів сучасного [о], зокрема ненаголошеного, не представлено. Виявлено, щоправда, дві словоформи, у структурі яких засвідчено заступлення ненаголошеного [о] звуком [а]: *аксамітна* [10, с. 32], *скланяю* [11, с. 117]. Тут, без сумніву, відбито вплив фонетичної системи білоруської мови (пор. білоруські *аксамітны*, *скланяць*).

На місці *е в новозакритих складах у ненаголошеній позиції простежено монофтонг [е]: *попел* [10, с. 32], *осень*, *промень* [12, с. 11], хоча можливий і лабіалізований [у] (графічно *ю*), очевидно, зумовлений аналогією до словоформ із відповідним рефлексом *о: *навилют* [10, с. 32], *в ліетнјом*, *з пальцюв* [12, с. 11]. У наголошеній позиції в нових закритих складах відповідно до давнього *е засвідчено дифтонги [А], [m] (графічно *іе*, *іе*): *постіель* [10, с. 19], *щіем* «щем» [10, с. 21], *щіельно* [10, с. 23], хоча простежено також лабіалізований дифтонг [R] (графічно *юо*), що, мабуть, постав тут за аналогією до рефлексів *о: *по твоюом* [11, с. 117], *по моюом* [10, с. 38], *в юом* [11, с. 120], *в моюой* [10, с. 30]. Розвиток [R] із секундарного [е] < *ь в наголошеній позиції у словоформі *слюоз* [10, с. 38] можна пояснити хіба що дією аналогії.

У підляській говірці боковий [л] перед [е] зберігає м'яку вимову: *телефонові* [11, с. 117], *шелест* [10, с. 21; 11, с. 118], *шелестіт*, *сплетяні* [10, с. 30], *летімо* [11, с. 120], *злетімось* [11, с. 119], *летієвиши* [10, с. 31], *зелень* [10, с. 34, 41; 11, с. 120], *в зелені* [10, с. 19; 11, с. 120], *але* [10, с. 36; 11, с. 120], *плєчи* [10, с. 19], *на плєчах* [10, с. 38], *далєкіх* [10, с. 43], *недалєко* [10, с. 23], *з далєка* [10, с. 29] тощо. У цій же позиції засвідчено збереження історичної м'якості африкати [ц']: *сонце* [10, с. 25; 11, с. 119], *мієсьце* [11, с. 119], *серце* [11, с. 118].

М'якшення перед [e] інших приголосних представлено хіба що у випадках *інеї* [10, с. 39], *озера* [10, с. 35] та *манкетув* [11, с. 121].

Кількома прикладами відбито розвиток у кінці слова та перед твердим приголосним голосного [e] незалежно від його походження в [o]. У підляській говірці цей процес супроводжує збереження м'якої вимови більшості передньоязикових: *всьо* [10, с. 38; 11, с. 118], *будьонна* [10, с. 42], *зельони, зельоне* [10, с. 33], *замкньони* [10, с. 35; 12, с. 11], *вітьор* [10, с. 19, 24; 12, с. 11], але шиплячі та вібрант у цій позиції стверділи: *берози, непрошони* [12, с. 11], *шопотом* [10, с. 23], *рожови* [10, с. 25], *чорстви, чорствієє* [11, с. 121], *зчорствієє* [10, с. 40]. Натомість форма називного відмінка множини іменника *вечір* – *вечера* [11, с. 117] – зберігає [e] без його чергування з [o]. Розвиток у ненаголошеній позиції [e] > [и] маніфестовано лише у випадку *щиміт* «щемить» [10, с. 19].

Відповідно до давнього *ě в поезії Юстини Королько в наголошеній позиції в основному передано дифтонг [A] (графічно *ie*): *повієкі, цієли сьвієт, вієрую* [11, с. 117], *лієта, сьпієв, цьвієт* [11, с. 118], *бієли, вієчне, сьвієжи, мієсьцє, зусієм, слієд* [11, с. 119], *хотієла* [11, с. 121], *звієр, досьпієли, тієло, хлієб, чорствієє, успієті, вбієгчи, незамієтно* [11, с. 121], *насмієшкі, вієчносьцьою* [11, с. 122], *вієтьор, мієсецьом, колієна* [10, с. 19], *стієни, сьвієтло лієчило* [10, с. 20], *тієнь* [10, с. 21], *вієчним, хотієла, дієті* [10, с. 22], *зотлієвши* [10, с. 23], *умією* [10, с. 24], *чолівієк* [10, с. 25], *з колієн, стієни* [10, с. 27], *насієнє, вієчних, лієвеї* [10, с. 28], *лієшиє* [10, с. 29], *вієтром* [10, с. 30], *в лієтнюм* [10, с. 31], *муоцнієй* [10, с. 32], *тієшусь* [10, с. 35], *одмієриті, змієнах* [10, с. 37], *осієв, повієтре* [10, с. 38], *бієдни, лієс, слієпо* [10, с. 39], *цієла* [10, с. 40], *влієтєв* [12, с. 11] тощо. Цей же рефлекс *ě під наголосом передано в іменних (давніх чи нових, зумовлених граматичною аналогією) закінченнях, зокрема давального відмінка однини: *мніє* [11, с. 117], *тобіє* [10, с. 41], *собіє* [10, с. 42]; місцевого однини: *в глєбініє* [11, с. 117], *в тієшиніє* [10, с. 42], *в тьміє* [10, с. 39], *в голівіє* [10, с. 30; 12, с. 11], *на століє* [11, с. 121; 12, с. 11], *в тепліє* [10, с. 41], *на кунціє* [10, с. 24], *в кунціє* [10, с. 26], *при мніє* [10, с. 37], *при тобіє* [10, с. 20]; називного-знахідного відмінків множини: *кієшініє* [10, с. 24], *гулієціє* [10, с. 35], *яблініє* [10, с. 45], *простиніє* [11, с. 119], *пніє, паліє* [11, с. 121], *муравліє* [10, с. 20], *каменіє* [10, с. 32; 11, с. 121], родового однини: *мертви калєндару*

дніе [10, с. 25], *мякіш земліе* [10, с. 41] тощо. Після вібранта [р] у позиції під наголосом натомість вживано дифтонг [m] (графічно *ие*), що відбиває наслідок ствердіння приголосних: *криесла* [11, с. 119], *на криеслах* [10, с. 24], *стриели, стариється* [11, с. 120], *стариєюсь* [10, с. 44], *постариев* [10, с. 38], *на встріечу* [11, с. 121], *гриех* [10, с. 42], *гриешнікуов* [10, с. 32], *риекі* [12, с. 11]. Цей же рефлекс в іменних (давніх чи аналогічного походження) закінченнях виявлено після шиплячих та [р], зокрема у формах місцевого відмінка однини: *в ночіе* [10, с. 23; 11, с. 118], *в норіе* [10, с. 45], родового однини: *на порогові душіе* [11, с. 122], називного-знахідного множини: *пазуріе* [10, с. 31], *ужіе* [10, с. 20], *крижіе* [10, с. 31] тощо. Лише в кількох випадках відповідно до давнього наголошеного *ě представлено монофтонг [e]: *целі* «цілі» [10, с. 30], *чародей* [10, с. 34], *лепі, лепі* «ліпше» [10, с. 33], а також [a] після м'якого приголосного: *сярку* [10, с. 35], *бляском* [10, с. 21; 11, с. 117], *одбляск* [10, с. 21]. Припускаємо, що такі рефлекси фіксують наслідки впливу інших мов, зокрема польської (пор. польські *lepiej, siarka, blask*) та російської або білоруської (пор. російські *цель, чародей*, білоруські *цэль, чарадзеі*).

У ненаголошеній позиції давній *ě представлено в основному монофтонгом [i]. Інші рефлекси трапляються зрідка, зокрема монофтонг [и] виявлено після стверділого вібранта [р]: *рико* [10, с. 38], *стрилялі* [10, с. 43], *гришат* [10, с. 32], *зогришит* [11, с. 118], *встрічаю* [11, с. 120, 122], *трищат* [10, с. 33], в одиничних випадках – після [ц] і [т]: *циловавишиь* [11, с. 122], *стикає* [12, с. 11]. Дифтонг [А], що міг бути зумовлений аналогією до позиції під наголосом, простежено хіба що у випадках *по тілах* [10, с. 37], *поїезда* [10, с. 19]. Монофтонг [a] після м'якого приголосного представлено тільки у формах дієслова *сідати*: *сядают* [10, с. 19], *осядає* [10, с. 23].

Давній *i за традицією підляської говірки Ю. Королько передає через монофтонг [і] після губних: *з комінка, глублиніе* [11, с. 117], *розвіднюєш, наступіш, пудбітим, наполовіну* [11, с. 118], *днямі* [11, с. 119], *збіраю, вбіває, вбіваємо, усамі* [11, с. 120], *розбіти, уміраю, віна* [11, с. 121], *одбіваюсь, фалямі, топімся* [11, с. 122], *слідамі* [10, с. 23], *черевікув* [10, с. 24], *дорогамі* [10, с. 25], *золотимі полямі* [10, с. 27], *над крижамі* [10, с. 30], *рукавіці* [10, с. 34], *вульканамі, кіпіт* [10, с. 35], *свіщут* [10, с. 36], *впісуюсь, з заходамі* [10, с. 37], *віна* [10, с. 39], *не відно, мінуту* [10, с. 41], *топіться,*

невінна, пойма [10, с. 42], пілі [10, с. 43], з буднями [10, с. 45], сосновими іголками, деревами, міска, кіпіт [12, с. 11] тощо, бокового [л]: клічеш [11, с. 117], лісьце [11, с. 118], спалілось, влілось [11, с. 119], близько [11, с. 120], колі [10, с. 36, 38, 39; 11, с. 122], злізують, попалісь [10, с. 23], долиах [10, с. 28], заздростілі, ошукалі [10, с. 36], велікі [10, с. 42], пілі, стріялі, пахлі [10, с. 43], поплилі, лісьце, пліта [12, с. 11] тощо, передньоязикових [д], [т]: тіхо [10, с. 38; 11, с. 117], сплошиті, кляскаті, всходіт [11, с. 118], затірає, виставаті [11, с. 119], мутіт, одінока, биті [11, с. 120], думаті, протягнуті, люди, бачиті, заточиті [11, с. 121], дівішся [10, с. 19], діеті, оставіті [10, с. 22], вернутісь [10, с. 24], тішину, ждаті [10, с. 27], блудіт [10, с. 28], дівівся [10, с. 34], діво, спаті, житі, ходіт [10, с. 36], заміериті, житі [10, с. 37], признатісь [10, с. 38], виходіт, розтінаті, од середіні [10, с. 40], прислухатісь [10, с. 43], курчитісь [10, с. 44], тішина, чуті, заходіт, дівюсь, гладіт [12, с. 11] тощо, передньоязикових [з], [с]: зімни [10, с. 39; 11, с. 120], сільній [11, с. 121], просімо, сіто [10, с. 29], сіні, пудносіт [10, с. 41], сільне [10, с. 42], носового [н]: пронікає [11, с. 118], лініво [10, с. 44; 11, с. 122], ходніках [10, с. 23], наснілось, сніться [10, с. 36], зініць [10, с. 39], ніщу [10, с. 41], кніжку [12, с. 11]. Лише словоформа пудшіте [10, с. 30] показує збереження *i після шиплячого. У випадках навутієне [11, с. 118], навутієня [10, с. 39], вієсіт «висить» [12, с. 11], розвієсіла «розвісила» [10, с. 43], розлієті «розлитий» [10, с. 44] на місці *i дифтонг [А] постав, можливо, за аналогією до структур із рефlekсами *ě.

Етимологічний *у переважно представлено загальноукраїнським рефлексом [и], за винятком давніх сполук *гы, *кы, *хы, які послідовно розвинулися в [г'і], [к'і], [х'і]: руки, повікі, свічки, вовкі, тяжкіх [11, с. 117], крокі, ногі [11, с. 119], дорогі [11, с. 121], вигінають [10, с. 19], глухі крик, дікі [10, с. 39], думкі, в руці [10, с. 40], згінають [10, с. 34], кіпіт [10, с. 35], огуркі [10, с. 36], коти-посідухі [10, с. 23], хілюсь [10, с. 33] тощо.

Кореневий вокалізм у словоформах глибокі [10, с. 41], вглуб [11, с. 122], глубініє [11, с. 117] відбиває рефлекс праслов'янського кореня *gl^hb-, паралельного до *glyb- [1, с. 523]. Натомість у формах дієслів биті [10, с. 38; 11, с. 120], било [10, с. 35], забиті [10, с. 40] збережено архаїчний корінь *by- без розвитку його в бу- [1, с. 309].

Виразними прикладами проілюстровано специфіку рефlekсації в підляському ареалі давнього *ę. На місці переважно ненаголошеного

*ę простежено монофтонг [e], приголосний перед яким може зберігати історичну м'якість, як-от: *погледає* [11, с. 120], *погледаєш* [10, с. 35], *пригледаюсь* [10, с. 33], *пригледаємся* [10, с. 45], *загледаю* [10, с. 25], *загледають* [10, с. 121], *перелекану* [10, с. 19], *перелекани* [10, с. 19, 45], *іме* [10, с. 44], а може виступати у своєму депалаталізованому варіанті: *загледає* [10, с. 33], *паметь* [10, с. 39], *паметі* [10, с. 31, 39, 42], *місець* [10, с. 43; 12, с. 11], *місеця* [10, с. 29], *місецьом* [10, с. 19], *на місецьові* [10, с. 29] тощо.

У багатьох випадках давній *ę в підляській говірці рефлексує як [’а]. Губні перед ним майже послідовно зберегли свою пом’якшену вимову: *вязи* [12, с. 11], *мягка* [10, с. 44], *мякіш* [10, с. 41], *змятих* [10, с. 45], *змята* [11, с. 118], *помятих* [10, с. 36], *девяти* [10, с. 32], *терпят* [10, с. 27], *скрипят* [10, с. 30], *благословят* [10, с. 43], *ломаються* [10, с. 31], *губяться* [10, с. 38] тощо. Пом’якшені варіанти губних засвідчено й у структурі дієприкметників на зразок *розставяни* [10, с. 23, 28], *вижлобяних* [10, с. 23], *приготовяне* [10, с. 30], *розчепяних* [10, с. 45], *загубяни* [10, с. 20], *згубяних* [11, с. 118], *оправяних* [10, с. 37], *вилюбяни* [11, с. 118]. Пом’якшену вимову губних за аналогією до форм 3 особи множини *терпят*, *скрипят* та под. поширено й на форми 1 особи однини теперішнього часу: *терплю* [10, с. 26], *любю* [10, с. 19], *спю* [10, с. 36], *дівюсь* [10, с. 24; 12, с. 11]. Щоправда, паралельно фіксовано й варіанти *люб’ю* [10, с. 25], *сп’ю* [10, с. 37], *голубью* [10, с. 44], де результат ствердіння губних виявлено в епентезі [й], яка витіснила давню [л’], очевидно, через аналогію до відомих у частині західноукраїнських діалектів форм 3 особи множини на зразок *л’уб’ят*, *сп’ят*, *голуб’ят* [8, с. 310]. Подібного походження й дієслівна форма *сипьє* [11, с. 118].

Ю. Королько ілюструє специфіку рефлексії в підляській говірці ненаголошеного редукованого *ь у позиції після сонорних [р], [л], зокрема не тільки закономірний розвиток звукосполук **р’ь*, **л’ь* у [ри], [ли]: *в кривавум* [10, с. 28], *дрижат* [11, с. 117], *яблїніє* [10, с. 45], але й можливість появи сполучень [ро], [ло]: *в кровавум* [10, с. 32], *глотая* [10, с. 32], очевидно, за аналогією до наголошеної позиції або ж у результаті впливу російської мови (пор. російські *кровавый*, *глотать*).

Відомо, що в давньоруську добу на межі префіксальної і кореневої морфем давні голосні відповідно *ь та *і шляхом взаємної асиміляції злилися в *ы, як-от: **от’-ишьли* > *одышли* [8, с. 190]. Схожий результат цього процесу збережено в підляській говірці:

пудиді [10, с. 24] < *подь-иди, *одидеш* [10, с. 27] < *оть-идьшь, *пудидеш* [11, с. 118] < *подь-идьшь, *взишов* [НБН 9, с. 11] < *сь-ішьль. Щоправда, один раз у цій позиції засвідчено [і]: *пудідеш* [11, с. 118] < *подь-идьшь. Мабуть, сліди подібного явища можна вбачати й у звуковій структурі словоформи *здимі* «зніми» [10, с. 32].

Давні дифтонгічні сполуки *or, *ol, *el у позиції перед приголосним мають відмінні від літературної української мови рефлексива що у словоформах *оглошеннях* [10, с. 21], *млєчним* [11, с. 120], де відчутно вплив польської фонетичної системи (пор. польські *mlęczy*, *ogłoszenie*), а також у прикметникові *разни* «різний» [10, с. 30], що, без сумніву, запозичений із російської мови (пор. російське *разный*).

Аналізовані художні тексти відбивають чимало інших фонетичних явищ підляської говірки, зокрема відмінності в частотності вживання окремих приголосних фонем. Наприклад, як і в польській та білоруській мовах і в більшості поліських говорів, послідовно передано редукцію [й] у флексіях називного-знахідного відмінків прикметників та дієприкметників чоловічого роду, як-от: *голуби цьвіет*, *змучани воздух* [11, с. 118], *ціели сьвіет* [11, с. 117], *чорстви хліб* [11, с. 121], *вієчни огонь* [10, с. 24], *бієли цьвіет* [10, с. 45], *нови час* [10, с. 21], *глухі крик* [10, с. 38], *червони лієс*, *застигли павук* [10, с. 39], *гуоркі мак* [10, с. 40], *глубокі сон* [10, с.] тощо. Опускається [й] на початку кореневої морфемі після префікса, що закінчується на голосний: *приде* [10, с. 37], *вошла* [12, с. 11], *примаси* [10, с. 30].

В іменниках середнього роду м'якої групи відбито стягнення подовжених м'яких консонантів: *павутієнє* [11, с. 118], *насієнє* [10, с. 28], *цілованє* [10, с. 20], *ворожиєнє* [10, с. 23], *убранє* [12, с. 11], *змерканє*, *змерканя* [10, с. 43], *на змеркані* [10, с. 24], *од лганя* [10, с. 41] тощо.

Процес депалаталізації в підляських говірках історично м'яких шиплячих можна ілюструвати словоформами на зразок *тисячи* [10, с. 40], *стражи* [10, с. 23], *очи* [10, с. 19, 23; 11, с. 188], *плєчи* [10, с. 19], *ужие* [10, с. 20], *крижие* [10, с. 31], *ночи* [10, с. 43], *в ночие* [10, с. 23; 11, с. 118], *при ночи* [10, с. 42], *уночи* [10, с. 36], *хучией* [10, с. 22], *ворожиєнє* [10, с. 23], *щיעльно* [10, с. 23] тощо.

Наслідки ствердіння вібранта [р'] відбито не тільки перед аналізованими вище рефлексивами *ѣ на зразок *криєсла* [11, с. 119], *стрилялі* [10, с. 43], *постарієв* [10, с. 38], *гришат* [10, с. 32], *рієкі* [12, с. 11] та ін., але й перед іншими голосними, як-от: *повієтре* [10, с. 38], *до господаря* [11, с. 121], *мора* [10, с. 43], *повторяє* [10, с. 31], *набракає*

[10, с. 41], *говору* [10, с. 37], *говорат* [12, с. 11], *згораті* [10, с. 32], *згорат зори*, *віерат* [10, с. 28], *переговорують* [10, с. 19], *двери* [10, с. 43], *календару* [10, с. 25] тощо.

У випадках на зразок *гуосьць* [12, с. 11], *скритосьць* [10, с. 21], *куосьць* [10, с. 31; 11, с. 117], *злуосьць* [10, с. 26], *віечностьці* [10, с. 34], *старосьцьою* [10, с. 24], *пропасцьою* [10, с. 33], *щасьце* [10, с. 43], *з щасьця* [10, с. 30], *дасьць* [10, с. 39] розвиток [т'] > [ц'] відбиває не чужомовний вплив, а результат суміжної прогресивної асиміляції за способом творення у консонантній групі [с'т'] > [с'ц']. А от звукова структура словоформ *неправдзівих* [11, с. 122], *правдзиви*, *дзюркі* [11, с. 121], *дзюрку* [11, с. 119], *дзюраве* [10, с. 29], *жище* [10, с. 31; 12, с. 11], *жиця* [10, с. 37], *по жицьові* [10, с. 31], без сумніву, свідчить про їхнє запозичення з польської чи білоруської мов (пор. польські *prawdziwy, dziurka, dziurawy, życie*, білоруське *праўдзівы*). Натомість відповідно до української африкати [V] можливе вживання фрикативного [з], зокрема у словоформах *звонк* [12, с. 11], *по звонкові* [10, с. 21], *гузік* [10, с. 40], пор. праслов'янські основи **zvon-* [2, с. 55], **guz-* [1, с. 612–613].

Словоформи *скуора* [10, с. 31], *скуору* [10, с. 34] зберігають зв'язок із праслов'янським *skora [5, с. 280], отже, на противагу літературному відповідникові *шкіра* зберігають початкове [ск] без переходу його у [шк]. Натомість розвиток [ск] > [шк] представлено у формах *шкла* [10, с. 34], *шкляних* [11, с. 117], *шклянкою* [11, с. 121].

Займенник *што* [10, с. 19; 11, с. 118] та підрядний сполучник *што* [10, с. 32], пор. також похідні займенник *шtosь* [10, с. 21], прислівники *на што* [10, с. 29], *штораз* [10, с. 29], *што дня* [10, с. 19; 11, с. 119], *што поранок* [10, с. 44] тощо, пов'язані з вихідним праслов'янським *što [11, с. 512–513]: після занепаду редукованого група [чт] зазнала регресивної дисиміляції за способом творення, наслідком чого стала звукосполука [шт].

Специфіка звукового оформлення дієслів *допчеш*, *придоптую* [10, с. 29] не відбиває якусь модифікацію структури загальноновживаних відповідників *топчеш*, *притоптую*, а пов'язана з праслов'янською формою *dъbъtati [2, с. 110]. У такому випадку підляські форми засвідчують асиміляцію за глухістю у групі [бт] > [пт] після занепаду слабкого редукованого.

Звукова структура словоформ *мгла* [10, с. 44], *за мглою* [10, с. 30] супроти літературного відповідника *мла* (*імла*) засвідчує відсутність

спрощення трикомпонентної консонантної сполуки, яка склалася після повної редукції слабкого *ь, пор. праслов'янське *тъгла [3, с. 488–489]. Така форма в підляських говірках може бути підтримувана впливом інших мов (пор. польське *mgła*, білоруське *імгла*, російське *мгла*).

Звукове оформлення лексем *менч* [11, с. 121], *найменч* [10, с. 44] відбиває прогресивну суміжну асиміляцію за способом творення у групі [нш] > [нч]. У випадку *ковкаєш* «ковтаєш» [10, с. 28] зміна [т] > [к] могла бути зумовлена прогресивною дистанційною асиміляцією за місцем творення [к...т] > [к...к].

У дієсловах, що історично належали до I дієвідміни й мали інфінітивну основу на задньоязиковий, у формах 1 особи однини теперішнього часу відсутні наслідки заступлення задньоязикових шиплячими: *леу* [10, с. 36], *бігу* [10, с. 23; 11, с. 122]. В українській мові такі форми визнано архаїчними [13, с. 175].

Появу протетичного приголосного, зокрема [г], простежено хіба що в континуантах праслов'янського *ulica [1, с. 439]: *гулицю* [10, с. 26], *на гулиці* [10, с. 25], *гулиціє* [10, с. 35], *гулицях* [10, с. 22]. Натомість відсутність протези констатовано у словоформах *окно* [11, с. 118], *окна* [10, с. 44], *уха* [11, с. 121], *огня* [11, с. 117], *в огньові* [10, с. 30].

Відмінне від літературних відповідників фонетичне оформлення лексем *карузеля* [10, с. 42], *карузелі* [10, с. 20], *претенсиях* [10, с. 37], *філзофія* [10, с. 30], *вульканами* [10, с. 35], *фалшивих* [11, с. 122], *криштал* [10, с. 42], *лямпи* [11, с. 119], *мільоном* [10, с. 20] пов'язане з запозиченням їх із польської мови, пор. польські *karuzela*, *pretensja*, *filozofia*, *wulkan*, *falszywy*, *kryształ*, *lampa*, *milion*.

Висновки. Аналізовані художні тексти переконливо засвідчили, що Юстина Королько у віршах максимально повно й системно відбила фонетику підляської говірки, зокрема детально відтворила специфіку рефлексії давніх голосних, особливості депалаталізації приголосних, відмінності в частотності вживання окремих приголосних, а також наслідки комбінаторних звукових змін. Явища фонетичного рівня дозволяють однозначно кваліфікувати використану поетесою говірку як архаїчну північноукраїнську.

Авторка не просто вдалася до використання окремих діалектних елементів чи стилізації під діалектне мовлення, як це помічено у творах «материкових» письменників-вихідців із Полісся, зокрема Володимира Лиса, Володимира Дрозда, Володимира Даниленка, Ва-

лерія Шевчука, Миколи Никончука та ін. Її твори суціль написані підляською говіркою, тобто являють собою так званий олітературений діалект. Тексти настільки повно репрезентують українські говірки Північного Підляшшя, що можуть з успіхом використовуватися як матеріал для діалектологічних студій.

Джерела та література

1. Етимологічний словник української мови : у семи томах / за ред. О. С. Мельничука. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 1982. – 631 с.
2. Етимологічний словник української мови : у семи томах / за ред. О. С. Мельничука. – Т. 2. – К. : Наукова думка, 1985. – 570 с.
3. Етимологічний словник української мови : у семи томах / за ред. О. С. Мельничука. – Т. 3. – К. : Наукова думка, 1989. – 552 с.
4. Етимологічний словник української мови : у семи томах / за ред. О. С. Мельничука. – Т. 4. – К. : Наукова думка, 2004. – 656 с.
5. Етимологічний словник української мови : у семи томах / за ред. О. С. Мельничука. – Т. 5. – К. : Наукова думка, 2006. – 703 с.
6. Етимологічний словник української мови : у семи томах / за ред. О. С. Мельничука. – Т. 6. – К. : Наукова думка, 2012. – 566 с.
7. Ігнатюк І. «Шість колосків пшениці» : розмова Тадея Карабовича про «Наш голос» / І. Ігнатюк ; вів Т. Карабович // Український літературний провулок. – 2008. – Т. 8. – С. 175–181.
8. Історія української мови. Фонетика : [монографія]. – К. : Наукова думка, 1979. – 367 с.
9. Королько Юстина. Між золотом і смертюю : [збірка віршів] / Юстина Королько. – Бієльськ : Союз українців Підляшшя, 2005. – 32 с.
10. Королько Ю. В зелені рук / Ю. Королько // Український літературний провулок. – 2007. – Т. 7. – С. 19–45.
11. Королько Ю. Я така одінока / Ю. Королько // Український літературний провулок. – 2006. – Т. 6. – С. 117–122.
12. Королько Ю. Вірші / Ю. Королько // Над Бугом і Нарвою : український часопис Підляшшя. – 1997. – № 1 (29). – С. 11.
13. Марчук Н. Й. Форми 3-ї особи дієслів теперішнього часу в українських говорах / Н. Й. Марчук // Українська діалектна морфологія : [монографія]. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 168–177.
14. Столярчук Б. Спаси мене від любові, помсти і гріха / Б. Столярчук // Над Бугом і Нарвою : український часопис Підляшшя. – 2012. – № 2 (120). – С. 33–34.

Яворский Андрей. Украинский подляшский говор в поэзии Юстины Королько: фонетический уровень. Украинская поэтесса из Северного Подляшья (Польша) Юстина Королько в своих произведениях максимально полно и системно отразила фонетику архаического подляшского говора, в частности подробно воссоздала специфику рефлексации древних гласных, особенности

депалатализации согласных, различия в частотности употребления отдельных согласных, а также последствия комбинаторных звуковых изменений. Явления фонетического уровня позволили однозначно квалифицировать использованный в текстах говор как архаический северный украинский.

Ю. Королько не просто сделала попытку использования отдельных диалектных элементов или стилизации под диалектную речь. Ее произведения сплошь написаны подляшским говором, который, по сути, выполняет функцию литературного языка. Тексты настолько полно представляют украинские говоры Северного Подляшья, что могут с успехом использоваться как материал для диалектологических исследований.

Ключевые слова: подляшский говор, гласные фонемы, рефлексy древних гласных, дифтонги, монофтонги, согласные фонемы.

Yavorskiy Andriy. Ukrainian Podlasie dialect in Justine Korolko's poetry: phonetic level. Phonetics of Podlasie dialects, including specificity of long vowels relaxation, particularity of consonants depalatalization, differences in the frequency of certain consonants usage and effects of combinatorial sound change are fully and systematically reflected in the works of Ukrainian poet from the North Podlasie (Poland) Justine Korolko. The phonetic level phenomena allowed to qualify the dialect used in the texts as an archaic North Ukrainian.

J. Korolko not only attempted to use certain dialect elements or imitation of dialect speech. Her works are written in Podlasie dialect, which essentially serves as a literary language. The texts fully represent the North Podlasie Ukrainian dialects and can be successfully used as a material for dialectological studies.

Key words: Podlasie dialects, vowel phonemes, long vowels reflexes, diphthongs, monophthongs, consonant phonemes.